

NESİMÎ'NİN TUYUĞLARI HİLYE MİDİR?

ARE NESİMÎ'S TUYUGS HILYA?

Bülent ŞİĞVA*

ÖZET: Türk edebiyatında insanların Hz. Muhammed'e duyduğu sevginin tezahürü olarak Hz. Peygamber'i konu edinen bir çok eser kaleme alınmıştır. Müstakil eserlerin yanında beyit, dördlük halinde de Hz. Peygambere duyulan sevgi dile getirilmiş, ona ait her husus hakkında bir şeyler yazılmaya çalışılmıştır. Hz. Peygamber'in fizikî ve ruhî özelliklerinin anlatıldığı hilye türü de bunlardan biridir. Bu makalede hilye türünün ortaya çıkışı ve tarihi gelişimi hakkında bilgi verilerek Nesîmî'nin tuyuğlarının hilye türü olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği üzerine bir takım tespitler ortaya koyulacaktır. Bu yapılırken Hâkânî'nin Hilyesi'nden bazı beyitler alınarak Nesîmî'nin tuyuğlarında anlattıklarıyla benzer özelliklerinin olup olmadığı dikkatlere sunulacaktır.

Anahtar sözcükler: Hilye, Nesîmî, tuyuğ, Hâkânî.

ABSTRACT: In the Turkish literature many works has been written whose subject is the Prophet as a manifestation of love of people for Mohammed. Love for him has been expressed as couplet and verse along with independent works and it has been tried to write something about every aspect of him. The type hilya which tells about physical and spiritual features of the Prophet is one of them. In this work, it will be given information about emergence and historical development of the type hilya and it will be put forward some determinations on whether Nesîmî's tuyugs could be interpreted as hilya or not. While doing this, some couplets will be took from Hâkânî's Hilya and it will be presented to attention whether they are similar to what Nesîmî tells in his tuyugs or not.

Keywords: Hilya, Nesîmî, tuyug, Hâkânî.

GİRİŞ

Arapça حلى kök harflerinden gelen hilye; süs, ziynet, cevher, hilkat, suret ve sıfat manalarına gelmektedir. Kelime terimsel bir anlam kazanarak Hz. Muhammed'in (sav) fiziki ve ruhi özelliklerinin anlatıldığı bir edebi türe isim olmuştur. Hilye-i şerif, hilye-i nebevi, hilye-i saadet gibi terkiblerle de kullanılmıştır. Hilye kelimesinin klasik metinlerde karşılığı "halk"tır. Arapça halk, isim olarak kullanıldığında yaratılış, fitrat anlamına gelir. Tirmizî'nin ve birçok kaynağın kullandığı halk-ı Resûlullah ifadesi Hz Peygamber'in yaratılış güzellikleri şeklinde Türkçeleştirilmesi gerekirken **yaratılış** ifadesi yerine **hilye** ifadesi tercih edilmiştir.¹ Bundan dolayıdır ki "*Hz. Peygamber'in hilyesi hakkındaki rivayetler hadis kitaplarında "Sifâtü'n-nebî" ve "Fezâil" gibi başlıklar altında verilmiştir. Bu rivayetleri hadis kaynakları yanında çeşitli eserlerden derleyip bir arada değerlendiren ve "şemâil" adıyla bir ilim haline getiren Tirmizî, Kādî İyâz gibi müellifler ise hilye konusunu şemâil kitaplarının Resûlullah'ın vücut yapısıyla ilgili özelliklerinin anlatıldığı "Halku Resûlillâh" adlı ilk bölümünde incelemişlerdir.*"² Bunun dışında "Osmanlı kültüründe, İslam peygamberi vasfında yazılmış hilyeler gibi, dört halife

* Yrd. Doç. Dr., Erzincan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzincan-Türkiye, bsigva@erzincan.edu.tr

¹Ali Yıldırım, *Peygamberimizin Şemâli*, Damla Yayınevi, Üçüncü Baskı, İstanbul 1998, s. 46

² Mustafa Uzun, *Hilye*, DİA C. 18, s. 44.

(hilye-i çehar-yar-ı güzün), bütün peygamberler (hilye-i enbiya) ve büyük mutasavvıflar için de hilye düzenlenmiştir.³

İslamiyet'in ortaya çıkışıyla Araplar arasında İslâmî bir edebiyat Teşekkül etmiştir. Bu edebiyat, İslamiyeti kabul eden diğer kavimlere de sirayet etmiştir. Türklerin İslamiyeti kabulüyle birlikte bu dinin etrafında şekillenen bir dinî edebiyat da gelişmeye başlamıştır. Nihad Sami Banarlı bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“Dinî edebiyat, bütün heyecânını, bu asırlarda, Türk toplulukları arasında sonsuz bir imânla gelişen dinî hayat'dan alıyordu. Yeni vatanda, gittikçe güzelleşen bir mimârî ile kurulan ve sayıları sür'atle çoğalan câmiler, mescidler ve medreseler, dinî hayat kadar, dinî edebiyâtı da yükselten abidelerdi. Böylelikle, aynı asırlar Türkiyesinde yalnız tasavvuf edebiyâtı değil, dinî edebiyat da, (aralarındaki bütün anlaşmazlıklara rağmen), birbirini bütünleyen birer çığır halinde gelişti. Bu asırların Türk halkı arasında Allah'a ve onun peygamberine karşı sonsuz bir sevgi, bir imân ve bağlılık yaşıyordu: Anadolu ahâlisi, İslâm uğruna asırlarca ölenlerin çocuklarıydı. Bu uğurda başlangıçtan beri döğüşen ve ölen İslâm ve Türk-İslam kahramanlarının menkıbeleri ise, aynı halk tarafından heyecanla anlatılıp huşû içinde dinlenen hikâyelerdi. Halk toplulukları arasında din büyüklerine; hatta başta Ali ve Hamza olmak üzere İslam kahramanlarına; Battal Gâzî, Sarı Saltuk, Danişmend Ahmed Gâzî gibi İslâm-Türk veya Türk-İslâm kahramanlarına aid, türlü kerametlerle süslenmiş dinî-destânî menkıbeler büyük rağbet görüyordu. Bu arada, halka yakın şairler, popüler mahiyette birtakım dinî-destânî şiirler söyleyip küçük, büyük manzûmeler tertipleyerek Anadolu'da çok zengin bir vicdan hayatının yaşayıp gelişmesine yardım ve hizmet ediyorlardı. İslam büyükleri içinde, dünyâya gelişi, peygamberliği, mi'râcî, hicreti, gazâları, mu'cizeleri ve vefâtı derin heyecanla takip edilen en büyük sevgili ise Hazret-i Muhammed'di. Onun Arab edebiyatında siyer veya sîre adıyla yazılan hayat hikâyelerinin Türkçeye tercümesi veya Türk diliyle yeniden yazılması da sevapların ve vazifelerin en büyüğü biliniyordu. Türkçeye, böyle eserler kazandıranlara, derin bir manevî saygı gösteriliyordu.”⁴

Müslümanların Hz Muhammed'e (sav) duyduğu sevgi, saygı, ona duyduğu özlem, onu yakından tanıma isteği ve gönüllerinde hep canlı tutabilme arzusu Hz Muhammed (sav) etrafında gelişen bir takım edebi türlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bundan dolayı Hz. Muhammed'in (sav) çevresinde gelişen ve onu konu alan na't, mevlid, miracname, siyer, kırk hadis gibi edebi türlerle ilgili metinler Arap, Fars ve Türk edebiyatında oldukça zengindir. Bu edebi türlerden bir tanesi de hilyedir.

Hıristiyan alemi, Hz. İsa'yı hayali resm ederek putlaştırmıştır. İslâm dünyasında ise sahabelerin doğru tariflerinden hareketle Hz. Muhammed'i sözle ve yazıyla tasvir ederek bu put-perestlik anlayışının önüne geçilmiştir.

“İslam anlayışı, putlaştırılabilecek kimselerin tasvirlerinden şiddetle kaçınmıştır. Onun için -birkaç asılsız minyatür dışında- Hz. Muhammed (s.a.v.)'in resmini çizmeye hiçkimse lüzum ve cesaret duymamıştır. Şimdi pek moda olduğu gibi hayalî resim çizmekten, sahih tariflerden hareketle O'nu anlatmak; her inananın, gönlünde tecelli eden şekliyle Peygamber'ini tasavvur

³Metin Akkuş, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebi Türler ve Tarzlar*, Fenomen Yayınları, İkinci Baskı, Erzurum 2008, s. 118.

⁴Nihad Sâmi Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Mili Eğitim Basımevi, İstanbul 1987, C. 1, s. 479.

edip, bağlanmasına imkan vermektedir. Bu ise, putları yıkan bir îman anlayışına elbette daha uygun gelecektir.”⁵

Yukarıda ifade edilen putları yıkan iman anlayışı, İslam Peygamberi'nin hilyesini yazmaya iten sebeplerden biridir. Diğer bir etken ise Hz. Ali'den rivayet edilen “Rasulullah buyuruyor ki, hilyemi gören kişi, benden sonra beni görmüş gibidir. Kim ona şevkle bakarsa (beni görmüş olacağı için) Allah o kişiye cehennemî haram kılar, kabir azabından emin olur. Mahşer ve karar (verilecek) gününde çıplak (sevapsız) haşrolunmaz. Bir rivayete göre de haşir günü (kıyamette) çıplak olmaz”⁶ mealindeki hadis-i şerifdir. Bunun yanı sıra bir takım felaketlerden koruyacağı düşüncesi “cep hilyesi” tarzını ve evlerde duvarlara asılarak “duvar levhası” şeklini doğurmuştur. “..... Hilye levhaları, Türk ilim ve sanat muhitlerinde en büyük itibarı görmekte kalmamış, bu eserlerin metin olarak taşıdıkları kudsî ma'nâ, bilhassa hilye levhaları etrafında, halk arasında bir takım inançların ve geleneklerin doğmasına da sebep olmuştur. Türk halkı, Hilye-i Nebevî levhalarının evlerine bet bereket, huzur ve saadet getireceğine, yuvalarını bir takım afetlerden ve bilhassa yangından koruyacağına inanmışlardır.”⁷ Bütün bu etkenler Hz Muhammed'in (sav) dış görünüşünü tasvir eden güzel bir hatla yazılmış levhaların yanısıra manzum ve mensur tarzda yazılmış eserlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Hilye türünün ilk örneği İmam Tirmizî tarafından Arapça olarak kaleme alınan Şemâil-i Nebî isimli eserdir. Edebi bir gaye ile yazılmayan bu eser, Osmanlı sahasında yazılacak hilye türünden eserler için ana kaynak olması bakımından önemlidir. Arap edebiyatında diğer önemli hilyeler, İmam Beyhakî'nin Delâil-i Nübüvve'si, Hâfız-ı İsfahanî'nin Târih-i İsfahan'ı, Kadî İyaz'ın Şifâ-ı Şerîf'i ve Hâfız Abdurrahman'ın Vefâ fi Fezâil-i Mustafâ'sıdır. İran edebiyatında Şiiliğin tesiriyle olsa gerek şemâil ve hilye türünde iki eser dışında esere rastlanmaz. Bu eserler Muhammed Âbâd'ın, Kadî İyaz'ın Şifâ-ı Şerîf'ine yazdığı şerh ile Feyzî'nin manzum Hilye'sidir.

Türk edebiyatında ise hilye türünde çok başarılı eserler bulunmaktadır. Peygamber sevgisini her şeyin üstünde tutan Türkler, bu sevgiyi diğer milletlerde görülmeyen bir şevkle edebiyata aktarma yoluna gitmişlerdir. Türk edebiyatında hilye türünün ilk ve en tanınmış örneği Hâkânî Mehmet Bey'in Hilye-i Hâkânî isimli eseridir. Bunun dışında Altıparmak Muhammed Efendî'nin Melâil-i Nübüvvet Fi Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî'si, Şeyhî-i Sivâsî'nin manzum ve mensur Şemâil-i Şerîf'i, Cevrî İbrahim'in Hilye-i Çehâr-Yâr-ı Güzîn'i, Süleyman Nahîfî'nin manzum Hilyetü'l-Envâr'ı, Ârif Süleyman Bey'in manzum Nazîre-i Hakanî'si, Selîmî Dede'nin Hilye-i Şerîfe'si, Mustafa Bosnavî'nin manzum Hilye-i Nebevî'si bu türde yazılan eserlerden bir kaçındır. Mustafa Fehmi Gerçekçi'nin 1300 beyit halinde yazdığı Hilye-i Fahr-i Âlem isimli eseri, hilye türünün son örneği sayılmaktadır.⁸

Müstakil tarzda yazılmış hilye türündeki eserlerin yanı sıra, şiirlerinde Allah ve peygamber sevgisini konu edinen Nesîmî'nin tuyuğlarına bu açıdan bakılabilir mi sorusu bizi böyle bir yazıyı kaleme almaya itti. Turgut Karabey'in Nesîmî hakkında hazırladığı ama yayınlanmayan ders notlarında geçen “Nesîmî'nin divanında 315 adet millî nazım şekli olan tuyuğ vardır. Bunların büyük bir kısmında Hz. Peygamberin tasviri yapılmış, sevgisi işlenmiştir. Bu tuyuğlar bu bakımdan bir nevi hilye özellikleri taşırlar. Bunların tasnif edilerek bir araya getirilmesi gerekmektedir”⁹ ifadesi bu düşüncemizi daha da pekiştirdi. Nesîmî'nin tuyuğlarını

⁵M. Uğur Derman, İslam Sanatında Hilye, *Altınoluk*, Kasım 1986, Sayı 9, s. 40.

⁶ İskender Pala, *Hakanî Mehmet Bey Hilye-i Saadet*, Kapı Yayınları, 6. Basım Ekim 2013 s. 57.

⁷Müjgân Cunbur, Şemâil-i Şerîfe ve Hilye-i Nebevîler, *Diyânet Dergisi Özel Sayı*, Ankara 1970, s. 39.

⁸Rıdvan Canım, *Divan Edebiyatında Türler*, Grafiker Yayınları, Ankara 2010, s.79-81.

⁹Turgut Karabey, *Nesîmî Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*, Yayınlanmamış ders notları, s. 65.

değerlendirmeden önce Ahmed Cevdet Paşa'nın hilye hakkında ileri sürdüğü düşüncelere yer vermeyi uygun gördük. Bu şekilde tuyuğlardaki anlatımlarının ne kadar hilye ile örtüşüp örtüşmediği daha iyi ortaya çıkacaktır. Bunun yanı sıra tuyuğlar değerlendirilirken bazen Hâkânî'nin Hilyesi'nde yer alan beyitlerle örtüşüp örtüşmediğini göstermek için bu beyitler zikredildi.

Ahmed Cevdet Paşa “ Bazı Evsâf-ı Seniyye-i Muhammediyye” başlığı altında hilye-i saadetle ilgili şunları yazmıştır:

“Resûl-ı Ekrem ve Fahr-ı Âlem Muhammed’ül-Mustafâ sallallâhü aleyhi ve selllem hazretleri, hıkatçe ve ahlâkça, nev’-i benî âdemin [insan cinsinin] ekmeli [en mükemmeli] idi. Hep, enbiyâ-i izâm [bütün büyük peygamberler] aleyhim’üs-salâtü ve ’s-selâm hazarâtı, tamm’ül-âzâ [uzuuvları tamam] ve güzel yüzlü olup, Habîb-ı Hudâ, [Allah’ın sevgili peygamberi] onların en güzeli idi. Mübârek cismi güzel, hep âzâsı mütenâsip, endâmı gâyet matbû [boy ve bedeni çok uygun] alnı ve göğsü ve iki omuzlarının arası ve avuçları geniş, boynu uzun ve mevzûn ve gümüş gibi saf, omuzları ve bâzûları ve baldırları iri ve kalın, bilekleri uzun, parmakları uzunca, elleri ve parmakları kalınca idi. Ve mübârek karnı göğsüyle beraber olup şişman değil idi. Ve ayaklarının altı çukur olup düz değil idi. Uzuna karîb [yakın] orta boylu, iri kemikli, iri gövdeli, güçlü kuvvetli idi. Ne zaîf, ne semiz [şişman] belki ikisi ortası ve sıkı etli idi. Mübârek cildi ise ipekten yumuşaktı.

Kemâl-i ’tidâl üzere büyük başlı, hilal kaşlı, çekme burunlu, az değirmi çehrelî, söbüce yüzlü idi. Şişman yüzlü ve yumru yanaklı değil idi.

Kırpikleri uzun, gözleri kara ve güzel büyücek ve iki kaşının arası açık, fakat kaşları birbirine karîb [yakın] idi. Çatık kaşlı değil idi ve iki kaşının arasında bir damar vardı ki vakt-i gazabda [öfkelenildiği zaman] kabarıp görünür idi.

O Nebiyyü’l-Müctebâ, ezherü’l-levn idi [o seçkin peygamber, renklerin en güzeli idi] Yani ne kireç gibi ak, ne de karayağz, belki ikisi ortası ve gül gibi kırmızıya mâil ve beyaz nûrânî ve berrak olup mübârek yüzünde nûr lemeân ederdi [parlardı]. Gözlerinin akında dahi kırmızılık var idi. Dişleri, inci gibi âbdâr [latîf] ve tâbdâr [parlak] olup söylerken ön dişlerinden nûr saçılır, gülerken fem-i saâdeti [mübârek ağızları], bir latîf şimşek gibi ziyâlar saçarak açılır idi.

Saçları ne pek kıvrıkcık, ne de pek düz idi ve saçlarını uzattığı vakit kulak memelerini tecâvüz ederdi [geçerdi]. Sakalı sık, tam idi. Uzun değil idi ve bir tutamdan ziyâdesini alırdı.

Âlem-i bekâya rihlet [göç] buyurdıklarında [vefatlarında] saçı, sakalı henüz ağarmağa başlayıp başında biraz ve sakalında yirmi kadar beyaz kıl var idi.

Cismi nazîf [temiz], kokusu latîf [güzel] idi. Koku sürünsün, sürünmesin teni ve teri en güzel kokulardan âlâ kokardı. Bir kimse onunla musafaha [el sıkışma] etse bütün gün onun râyiha-ı tayyibesini [güzel ve hoş kokusunu] duyardı ve mübârek eliyle bir çocuğun başını mesh etse râyiha-ı tayyibesıyla o çocuk, sâir çocuklar arasında ma’lûm olur idi.

Doğduğu vakit dahi nazîf ve pâk idi ve sünnetli ve göbeği kesik olarak doğmuş idi.

Havassı [duyguları] fevkalâde kavî idi. Pek uzaktan işitir ve kimsenin göremeyeceği mesafeden görür idi.

Hep harekâtı mutedil idi. Bir yere azîmetinde acele ve sağ ve sola meyletmeyip kemâl-ı vakar ile doğru yoluna gider ve fakat sür'at ve sühûletle [kolaylıkla] yürürdü. Şöyle ki; âdetâ yürür gibi görünür, lâkin yanında gidenler, sür'at ile yürüdükleri hâlde geri kalırlar idi.

*Elhâsıl, en mükemmel ve müstesnâ surette yaratılmış bir vücûd-ı mes'ûd ve mübârek idi.*¹⁰

İNCELEME ve DEĞERLENDİRME

Nesîmî'nin tuyuğlarını hilye olarak şöyle değerlendirebiliriz:

Nesîmî'nin Divanı'nda 315 adet tuyuğ bulunmaktadır.¹¹ Bunları tasnif ettiğimizde 104 adet tuyuğun hilye özelliği taşıdığını görmekteyiz. Hilye özelliği taşıdığını düşündüğümüz tuyuğları tasnif ettiğimizde doğrudan doğruya yüzle ilgili 21, yanakla ilgili 2, alınla ilgili 1, gözle ilgili 2, kaşla ilgili 2, kirpikle ilgili 2, ağızla ilgili 1, dudakla ilgili 1, dişle ilgili 1, zenahdanla ilgili 1, gabgabla ilgili 2, hâl (ben) ile ilgili 2, saçla ilgili 4, boyla ilgili 1 adet ve ayakla ilgili 1 adet tuyuğ bulunmaktadır. Bunun dışında birden fazla uzvun tasvir edilerek övgüsünün yapıldığı 58 adet tuyuğ da bulunmaktadır.¹² Hilye özelliği taşıyan tuyuğlara bakıldığında tasvirde çok uzuvların övgüsünün yapıldığı görülmektedir. Peygamberin yüzü, saçı, yanağı, boyu, kaş, dudağı gibi bedeni unsurları teşbih ve istiare sanatları ile şairane bir anlatıma büründürülmüştür. Ayetlerden iktibaslar yapılmış ya da Kur'an-ı Kerimdeki harf-i mukatta'âta yer verilmiştir. Uzuvlar anlatılırken bunlara tasavvufi manalar yüklenildiği de göz önünde bulundurulmalıdır. Tuyuğlara bakıldığında yüzle ilgili olanların daha çok olduğu görülmektedir. Bunu İslâm'da yüzün kutsal oluşuna, Allah'ın tecelli ettiği yerin yüz oluşuna ve Hurufilikten gelen özelliklere bağlamak mümkündür. Aynı şekilde uzuvlara ait hususiyetler verilirken klasik edebiyat geleneğinin bir özelliği olarak buradaki sevgilinin beşeri bir sevgili olabileceği düşüncesi de hatıra gelebilecek bir şekilde ima edilmiştir. Özellikle de hilye türünden eserlerde tasvirine nadiren rastlayabileceğimiz zenahdan (çene çukuru), gabgab ve hâl (ben) ile ilgili dörtlüklerin oluşu bunu destekler niteliktedir. Nesîmî İslam peygamberini bir sevgili olarak görmektedir. Divan şiirinde sevgili için yapılan benzetmelerin ve kullanılan mazmunların Nesîmî'nin tuyuğlarında sevgililer sevgilisi Hz. Peygamber için yapıldığı düşünülmeli ve tuyuğları hilye özelliği gösterebilir mi sorusu akıllara getirilmelidir. Uzuvlarla ilgili anlatımlara bu gözle bakılmalıdır. Genellikle hilyeler didaktik-lirik bir üslûpla yazılırken Nesîmî'nin Hz. Peygamber hakkında yazdığını düşündüğümüz tuyuğları daha lirik bir üslûba sahiptir. Şimdi bunları tasnif ederek sırasıyla ele almaya çalışalım.

1. Tek Bir Uzvu Esas Alan Tuyuğlar

1.1. Yüzle (çehre, simâ, tal'at, vech) İlgili Olanlar:

Nesîmî'nin divanında yer alan 21 adet (8, 114, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 201, 243, 315) tuyuğ doğrudan yüzle ilgilidir. Bunun dışında yüzün başka uzuvlarla birlikte zikredildiği 44 adet tuyuğ vardır.

Yüz ile ilgili anlatımlara bakıldığında yüzün klasik edebiyat geleneğinden gelen teşbih, istiare gibi edebi sanatlardan hareketle genellikle güneş ve aya (şems, hûrşid, âfitâb, mihr, kamer, mâh) benzetildiği görülmektedir. Yüzünün nurlu oluşu, bu benzetmelerle verilmiştir.

¹⁰ Ahmed Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tenvîh-ı Hulefâ*, Bedir Yayınevi, C.1, İstanbul 2012 s. 253, 254.

¹¹ Hüseyin Ayan, *Nesîmî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni*, TDK Yayınları, C. 2, Ankara 2002.

¹² Nesîmî 2 tuyuğunda Hz Peygamberin övgüsüne yer vermiştir. Bunların dışında 15 adet (39, 61, 94, 95, 98, 100, 101, 102, 127, 147, 212, 213, 221, 249, 277 numaralı tuyuğlar) Fazlullah Hurufi üzerine yazılmış tuyuğ bulunmaktadır. Ayrıca farklı konularda (nasihat içerikli, aşıkane tarzda, hurufilik ve tasavvuf) yazılmış 196 adet tuyuğ vardır.

Ayrıca yüz: âyât, mushaf, (Kur'an), ve'd-duhâ, Fatiha (ümmü'l-kitâb, ayet-i seb'a'l-mesani), kible, Ka'be, cennet ve gül-zârdır. Kısaca Allah'ın tecelli ettiği yer olarak ifade edilmiştir.¹³

Aşağıda Nesîmî'den seçilen tuyuğlarda da aynı düşüncelerin manzum olarak anlatıldığı görülecektir.

Hak te'âlânun kelâmıdır yüzün
Cennetün Dâru's-selâmıdır yüzün
Âyet-i Seb'a'l-mesânîdür yüzün
Bâğ-ı cennet ergavânıdır yüzün (T-139)¹⁴

Mahşerün hurşîd ü mâhıdır yüzün
Her ne kim vardır kemâhîdür yüzün
Sûret-i Hakkun güvâhıdır yüzün
Sî vü dû nutk-ı ilahîdür yüzün (T-145)

Ravza-ı Rıdvân yüzündür ve's-selâm
Sûret-i rahmân yüzündür ve's-selâm
Arş-ı Hak iy cân yüzündür ve's-selâm
Levh ile Kur'ân yüzündür ve's-selâm (T-201)

Yüz aynı zamanda kaş, burun ve gözün bulunduğu bir uzuvdur. Bu durum bazen mukatta'a harfleriyle anlatılmaya çalışılmıştır.

İy cemâlün كاف ها يا عين صاد
Ma'nî-i saçundan müstefâd
Kadd-i mâ Tûbâ ayâ hûrî-nijâd
Secde-i vechünde mi'râcü'l-ibâd (T-31)

Dörtlükte geçen “burun kanatları birer “kâf”, kaşların burunla bitişen kıvrımı da “ha” harfini andırır. Kaşın bizzat kendisi “ya”dır. Gözlerin burunla bitişen kıvrımlı hâli “ayın”a benzer. Sad harfinin badem biçimi de hemen üzerindeki gözdür.”¹⁵

¹³ Bu konuda Hâkânî'nin Hilyesi'nde yüzle ilgili şu beyitler zikredilebilir:

İttifâk etti bu ma'nâda ümem
Ezherü'l-levn idi fahr-ı âlem

Yüzünün hâlis idi ağı katı
Ruhları sâf idi Sâfi sıfatı
Reng-i rûyî gül ile yek-dil idi
Gül gibi kırmızıya mâil idi

Kaplamıştı yüzünü nûr-ı sürûr
Sûre-i Nûr idi ya matla-ı nûr (203-206)

(Efendimizi gören ümmetleri söz birliği edip dediler ki: “Âlemin övüncü olan Hz. Muhammed'in yüzü nurlu (parlak) idi.” Yüzünün nuru halis beyaz; yanakları da saf ve berrak idi. Bu safiyet dolayısıyla ona “Sâfi” diye sıfat konulmuştu. Yüzünün rengi gül pembesi ile tartılırdı ve gül gibi kırmızıya çalardı. Yüzünde bir sevinç nuru bulunurdu. Zannedersin ki ya bizzat Nur suresi; yahut da nurun doğduğu ana kaynak) (s.67) Hâkânî'nin Hilyesi'nden alınmış beyitler ve günümüz Türkçesi'ne çevirileri İskender Pala, age.'den alınmıştır.

¹⁴Tuyuğlar: Hüseyin Ayan, age.'den alınmıştır.

¹⁵ İskender Pala, age. s. 93

1.2. Yanak (ruh, ruh-sâr, ârız) ile ilgili olanlar:

Nesîmî'nin divanında yer alan iki tuyuğ doğrudan doğruya (160, 161. tuyuğlar) yanak ile ilgilidir. Diğer uzuvlarda olduğu gibi yanak ile ilgili farklı uzuvların da yer aldığı tuyuğlar da bulunmaktadır. Yüz ile ilgili hususiyetler yanak için de geçerlidir. Yüz ile ilgili yapılan benzetmeler yanak için de yapıldığı görülmektedir. Güneşe, aya, güle benzetilmiştir. Parlak oluşuna vurgu yapılır.¹⁶

Kıldı tende ur sarâyı ruhlarun
Rûşen itdi cümle ra'yı ruhlarun
Nûra gark itdi cihânı ruhlarun
Hoş müşerref tutdı cânı ruhlarun (T-160)

Pertev-i nûr-ı Hudâdur ruhlarun
Mazhar-ı ehl-i safâdur ruhlarun
Şem'-i cem'-i esfiyâdur ruhlarun
Rûşen ol kim müntehâdur ruhlarun (T-161)

1.3. Alın (cebîn) ile ilgili olanlar:

Nesîmî'nin 268. tuyuğu alın ile ilgilidir. Yüz ve yanak da olduğu gibi alında da alının parlak oluşuna dikkat çekilir. Güneş ve ayın alının parlaklığı karşısında onu kıskandığı, onun yanında yüzlerinin kızardığı ifade edilir. Burada yine alından kastın Hz. Peygamber'in alını olduğu düşünülebilir ve hilyelerde gördüğümüz alının nurlu oluşu, bu tuyuğda da anlatılmaya çalışılmıştır.¹⁷

¹⁶ Hâkânî'de yanak ile ilgili birkaç beyit ise şöyle yer alır:

Hem dahi İbn ebî Hâle dedi
Bedr-i ruhsârı kamer gibi idi

Leyletü'l-bedr olucak cirm-i kamer
Nice rahşân ise ol ârız-ı ter

Şöyle tâbân u dırahşende idi
Mîhr-i enver gibi tâbende idi (397-399)

(İbn Ebi Hâle de buyurdu ki: "Efendimiz'in yanağı dolunay gibiydi. Dolunaylı gece olduğu vakit dolunayın tepsisi gibi görünen yuvarlağı nasıl parlar ise o her dem taze yanak da... Öyle parlak ve nurlu idi; tıpkı güneş aydınlığı gibi ışıklı idi") (s.111)

¹⁷ Hâkânî'de Hz. Peygamber'in alınının pâk ve aydınlık oluşu da şöyle ifade edilmiştir:

Ya'ni ol çeşme-i hurşîd-eser
Nitekim çeşme-i mihr-i hâver

Vâsi' ü pâk u ziyâ-güster idi
Felek-i hüsne meh-i enver idi

Anun etmişti cenâb-ı Hâlık
Kereminden yüzün ak alının açık (407-409)

Ne aceb olsa ger ol cephe-i pâk
Rûşenâ-bahş-ı uyûn-ı eflâk

Arştan etmeğe bir kerre nazar

Reşk ider mâh-ı münevver alnuna
 Müşterî cân ile çâker alnuna
 Ger ide hûrşîd-i hâver alnuna
 Şerm idiüp olmaz ber-â-ber alnuna (T-268)

1.4. Göz (çeşm, ayn) ile ilgili olanlar:

Nesîmî'nin divanında 2 adet (155,156) doğrudan doğruya Hz. Peygamberin gözünü anlatan tuyuğ vardır. Bu ve bunun dışında farklı uzuvlarla olan anlatımlara baktığımızda gözün fitne oluşuna vurgu yapılmıştır. Tabii ki burada fitneden kasıt gözün güzel oluşu ve insanları etkilemesidir. Gözlerinin sürmeli oluşu, yüz ile birlikte anlatıldığı (259. tuyuğda) verilmiştir.¹⁸

Sıhr ile sayyâd-ı cândur gözlerün
 Fitne-i âhır zamândur gözlerün
 Bileler kim bî-emândur gözlerün
 Dile gelmez dil-sitândur gözlerün (T-155)

1.5. Kaş (ebrû) ile ilgili olanlar:

Hilye metinlerinde Hz. Muhammed'in kaşları uzun, ince, kavisli ve birbirine bitişik zannedilecek kadar yakındır. Kaşları hilaldir. Kalem, yay ve kabe kavseyndir. Nesîmî, 157 ve 266. tuyuğlarında kaşı anlatırken güzelliğine ve bundan dolayı da insanların hayran kalışına vurgu yapmıştır. Farklı uzuvlarla verdiği tuyuğlarda ise kaşın şekline ait tasvirler vardır.¹⁹

Cân verirdi ana rûhânîler

Nass-ı Tenzîl-i melâhatte ıyân
 “Ve'd-duhâ” idi şerîf alnı hemân (415-417)

(Efendimiz'in, ışığı güneşe denk gelen bir menba olan alnı ki ona, doğu güneşinin doğduğu yer denilse yeridir... Genişçe, pâk ve aydınlık idi. Güzellik feleğine doğmuş nurlu bir ay idi. Yaradan Allah, lutf ü kereminden, onun (her iki anlamda) yüzünü ak, alnını açık eylemişti.

Eğer o pâk alnı, feleklerin gözlerine ışık salsa yaraşır. Melekler, Arştan sarkıp ona bakabilmek için can vermeye hazır idiler. Onun o şerefli alnı, Kur'an ayetleri arasında apaçık bir Vedduhâ (and olsun kuşluk vaktinin aydınlığına) idi.) (s.113)

¹⁸ Hâkânî'nin Hilye'sinde gözle ilgili şu beyitler dikkate değerdir:

Görünürdü gözü dâim mekhûl
 Haddizâtında siyeh-çeşm idi ol

Şîve-i gamze-i lâzım-nâzı
 Âlemin olmuş idi mümtâzı

Kûşe-i çeşm ile ettikçe nigâh
 Gaşy olurlardı sürûş-ı dergâh (229-231)

(Efendimiz'in gözü gerçekte her daim sürmeli görünecek derecede siyah idi. Naz gereği süzgün bakışındaki cazibe dünyanın en seçkin gamzesi demektir. Şöyle göz ucuyla bakıverecek olsa, (değil insanlar), meclisinde bulunan melekler de kendilerinden geçerlerdi.) (s.73)

¹⁹ Hâkânî'nin Hilyesi'nde ise kaşla ilgili birkaç beyit şöyledir:

Kaşının kûşe-i pîç ü tâbı
 Câmi-i hüsnü idi mihrâbı

Tâk-ı ebrûsu ile ol meleğın
 Tâkatı tâk idi çerh-i feleğın

Baş kapup her dem kemân-keş kaşlarun
Gönlümü kıldı müşevveş kaşlarun
Urdı cân mülkine âteş kaşlarun
Eyledi aklumı taraş kaşlarun (T-157)

Egri vü uğrı vü fettân kaşuna
Vâlihemi hem dâh-hayrân kaşuna
Gâret oldı dîn ü îmân kaşuna
İklîm-i cânımı kurbân kaşuna (T-266)

Kaşlarun kim gâyet a'lâ tâk imiş
Rûh anun mi'râcına müştâk imiş
Sûretün kim mazhar-ı hallâk imiş
Ka'be-i cân kıble-i uşşâk imiş (T-112)

1.6. Kirpik (müje, müjgân) ile ilgili olanlar:

Divan şiirinde kirpik için yapılan benzetmeler tuyuğlarda da görülmektedir. Sevgilinin güzellik unsuru olan kirpik oka benzetilir ve kan dökücü bir vasıf yüklenir. Kirpikler, aşıkların gönüllerine ve can ülkesine oklar atmaktadır. Nesîmî'nin 158, 159. tuyuğları buna örnek verilebilir. Kirpik üzerine yazılmış tuyuğlar, siyah ve oka benzeyen kirpikleri ile Hz. Peygamber bütün aşıklarını kendine müsahhar kılmıştır şeklinde yorumlanabilir.²⁰

Bir hadeng atdukda yâra kirpigün
Bin ciğer diler ki yara kirpigün
Bağruma çoh urdı yara kirpigün
Uş yakındur ki... yara kirpigün (T- 158)

Tîz ider cânuma hançer kirpigün
Kıldı dil mülkin müsahhar kirpigün
Hükm ile hûn-rîz ü kâfir kirpigün

Ol mübârek kaşının resmi ıyân
Hak rasûl idiğini kıldı beyân (296-298)

(Kaşının ucundaki kıvrımın köşesi, güzellik camisinin mihrabı sayılırdı. O meleklerle eş Peygamber'in kaşının kıvrımı ile felek çarkının (dizinin) dermanı kesilmişti (de onu gördükçe dönmez oluyordu). Onun kaşının görüntüsüne bakanlar, onun hak peygamber olduğunu bundan bile anlayabilirlerdi.) (s.87)

²⁰ Hâkânî'de ise kirpik ile ilgili şu beyitler zikredilebilir:

Tîr-i müjgânı siyâh idi anun
Târ-ı giysüsü gibi hûrânın

Kara kirpik degül ey ehl-i usûl
Sürme-i leyle-i Mi'râc idi ol

Mülk-i cân u dil-i uşşâka meger
Nâvek-endâz idi ol kirpikler (284-286)

(“Efendimiz'in kirpik okları (oka benzeyen kirpikleri) siyah idi; hem de meleklerin saçlarının karası kadar siyah... Ey bu konuda araştırmalar yapanlar! Bilin ki onlar bir kara kirpikten ziyade Mirac gecesinde Efendimiz'in gözüne çekilmiş sürmelerdir.” Meğer o kirpikler, can ülkesi ile aşıkların gönüllerine nice temrenler, oklar atardı.) (s.85)

Âlemi tutdı ser-â-ser kirpigün (T-159)

1.7. Ağız (dehân) ile ilgili olanlar:

Divan şiirinde ağız genellikle dudakla bir arada düşünülür. Ağızın kapalı oluşu sırların gizli oluşuyla ilişkilendirilir. Vahdeti simgeler. Küçük oluşu bakımından mim harfine benzetilir. Dudakla birlikte aşığa can verici bir özelliğe sahiptir. Bu nedenle ağız âb-1 kevser, Hızır, âb-1 hayat olarak şiirlerde mazmun olarak kullanılmıştır. Hilye metinlerinde ise Hz. Peygamber'in ağızının açılmasıyla gayb aleminin sırlarının açığa çıkacağı ifade edilmiş ve ağızından çıkacak sözlerin insanların gönüllerini feth edeceğine vurgu yapılmıştır. Nesîmî de hilye özelliği gösterdiğini düşündüğümüz ağızla ilgili bir tuyuğ (168) kaleme almıştır. Bunun dışında dudak ve sözle ilgili tuyuğları daha fazladır.²¹

Cân kimi sırrı nihândur ağzunun
Varlığı dahı gümândur ağzunun
Âb-1 Kevser Hızır-ı cândur ağzunun
La'l ile yâkut-ı ahmer ağzunun (T-168)

1.8. Dudak (leb) ile ilgili olanlar:

Nesîmî'nin 169 numaralı tuyuğu tek olarak dudağı anlattığı tuyuğudur. Yüz, söz, kaş gibi farklı uzuvların anlatıldığı farklı tuyuğlarda da dudakla ilgili benzetmeler yapılmıştır. Yukarıda ağız uzvunda anlatılan özellikler dudak için de geçerlidir. Bu özelliklerin yanı sıra dudağın kırmızı ve tatlı oluşuna dikkat çekilir.

İy büt-i şîrîn çü şekkerdür lebün
Şehd ile kand-ı mükerrerdür lebün
Âb-1 Hızır u cûy-ı Kevserdür lebün
Nutkı dür kimi iyân durur lebün (T-169)

1.9. Diş (esnân, dendân) ile ilgili olanlar:

²¹ Hâkânî'de ise yukarıdaki düşünceleri destekleyen ağızla ilgili şu beyitleri burada zikredebiliriz:

Söze gelse o dehân-ı bî-ayb
Keşf olurdu sühan-ı âlem-i gayb

İltiyâmlar ile güftâr-ı latîf
Dâim eylerdi kulûbu taltîf

Câm-ı la'inde yazılmıştı meğer
Hatt-ı Yâkûtî ile "Ke'l-Kevser"

Her dem eylerdi dehân etse küşâd
Nice Şîrîn'i o lebler Ferhâd (669-672)

(O ayıpsız ağız, her ne vakit açılıp söze gelse gayb âlemlerinin sözlerindeki sırlar açığa çıkardı. O tatlı sözler, yaraları iyileştiren merhem gibi idi ve daima iltifatlar ile gönüller alırdı. Sanki onun kırmızı dudağının kadehinde, Yakutî hat ile "Kevser şarabı gibi!" diye yazılmıştı. Her ne vakit bir kelâm için açılacak olsa o şirin dudaklar nice Şirinleri Ferhad'a döndürdü.) (s.163)

Hız. Peygamberin'in dişleri inciye benzetilir ve parlak oluşuna vurgu yapılır. Ağzı açıldığı zaman dişlerinden nurlar saçılır. Nesîmî'nin 170 numaralı tuyuğunda da bu özellikler sergilenmiştir.²²

İy lebi mercân güherdür dişlerün
Ya sadef içre düerürdür dişlerün
Uşbu lafz ile ki terdür dişlerün
Defterin dürdü dürün dür dişlerün (T-170)

1.10. Zenahdân (çene) ile ilgili olanlar:

Hilve metinlerinde Hız. Peygamberin çenesi üzerine bir tasvir yapılmamıştır. Ama siyer metinlerinde Hız. Peygamber'in çenesi hakkında da bazı tasvirlerin yapılmış olabileceği düşüncesindeyiz. Çünkü klasik edebiyatta zenahdan da sevgili için bir güzellik unsurudur. Nesîmî de Hız. Peygamberin bütün uzuvlarına ait anlatımlar sergilerken çene, gabgab ve hâl (ben) gibi diğer güzellik unsurlarına ait tuyuğlar yazmaktan kendini alıkoyamamıştır. Tabii ki bunların beşeri bir sevgili için de yazılabileceği akıldan çıkarılmamalıdır. 50 numaralı tuyuğu zenahdan üzerinedir. Çukur oluşundan dolayı kuyuya özellikle de gönlün haps olacağı yere benzetilir.

Çün çeh-i Bâbil zenahdânundadır
Habs-gâh-ı dil zenahdânundadır
Hoş-hevâ menzil zenahdânundadır
Mahzen-i müşkün zenahdânundadır (T-50)

1.11. Gabgab ile ilgili olanlar:

164, 165 numaralı tuyuğlarında Nesîmî, sevgilinin güzellik unsurlarından gabgab ile benzetmeler yapmıştır. Divan şiirinde şekil bakımından sîbe (elmaya) benzetilir.

Ehl-i dil bilür ki cândur gabgabun
Boyu nâzük müşk-i Çîndür gabgabun
Çün tavâf-ı ehl-i dîndür gabgabun
Mana âlemde hemîndür gabgabun (T-164)

Oldı çün âb-ı muâllak gabgabun
Güy-ı sîmîn durur el-hak gabgabun
Sîb-i cennetdür muhakkak gabgabun
Bâde-i pâk ü mürevvak gabgabun (T-165)

1.12. Hâl (ben) ile ilgili olanlar:

Siyahlığı bakımından Hintliye benzetilen hâl (ben), kokusu bakımından da müşk ve anber ile ilişkilendirilir. Nesîmî 162, 163. tuyuğlarında hâl ile ilgili bu türden benzetmeler yapmıştır ve

²² Hâkânî'de de dişlerin tasviri yapılırken inciye benzetilmiş ve hatta sadefin içindeki incinin onun parlaklığı karşısında utandığı dile getirilmiştir:

Dişleri sâf idi hem seyreg idi
Deste-i dâne-i dürdün yeğ idi

Açsa cevherlerin ol bahr-ı şeref
Kef geçerdü dürr-i galtân-ı sadef (329, 330)

sevgiliyi de Rûm ülkesinin padişahı olarak nitelendirmiştir. Hz. Peygamber'in iki omuzu arasında üzeri tüylü bir ben bulunmaktadır. Bu ben mühr-i nübüvvet olarak kabul edilir.

Müşk-i terden dâneler cân benlerün
Rûşen itdi anber-feşân benlerün
Kıldı Hindistânı tâlân benlerün
Oldı Rûm iline sultân benlerün (T-162)

Nâfe-i Çîn ü Hutendür benlerün
Dâne-i dâm-ı belâdur benlerün
Micmer-i şem'-i safâdur benlerün
Müşk-i Rûma pâdişâdur benlerün (T-163)

1.13. Saçla (zûlf, gîsû, kâkül, turra) ilgili olanlar:

Hilye metinlerinde Hz. Peygamberin saç siyah ve dalgalıdır. Siyahlığı bakımından leyl, leyletü'l- Kadr ü Berat, leyletü'l-İsra, sûre-i Ve'l-leyl olarak teşbih sanatları yapılır. Anber, sünbül, reyhan, gül, misk de kokusunu vermek üzere yapılan benzetmelerde seçilen kelimelerdir. Aşığı esir edici yönüyle de zencir, halka, dam olarak düşünülür. Nesîmî, dört adet (67, 117, 272, 288) tuyuğunda doğrudan doğruya saç ifade eden bir üslup benimsemiştir. Bunun dışında farklı uzuvların anlatıldığı tuyuğlarda da saçla ilgili bu tür benzetmelere yer verilmiştir.²³

Saçlarun Kadr ü Berâtun leylidür
Âşıkun Mecnûn ü hüsnün Leylidür
Hem-demün dâ'im hayâlün haylidür
Sûretün savm u salâtün leylidür (T-67)

Tolaşalı ol perîşân zülfüne
Oldı hayrân akl reyhân zülfüne
El uzadan mâr-ı bî-cân zülfüne
Lâzım oldı terk ide cân zülfüne (T-272)

1.14. Boy (kâmet, kadd) ile ilgili olanlar:

“Hz. Peygamberin boyu ne kısa ne de uzundur. Orta boyludur. Ama uzun boylu birinin yanında bile yürüse ondan uzun görünür” şeklinde hilye metinlerinde ifade edilen Hz. Peygamber'in boyu serve, sidreye tubaya, ar'ara, fidana (nahl) benzetilir. Bu tür benzetmeler, Hz. Peygamber'in boyunun herkesten uzun olduğuna vurgu yapmak içindir. Nesîmî de divan

²³ Hâkânî'nin Hilyesi'nde saçla ilgili birkaç beyit şöyledir:

Oldu ol zülf-i hafiyü'l-eltâf
Nâfe-i misk-i benî Abd-i Menâf
Kâkülü etti perîşân feleği
Biribirine düşürdü meleği (426, 427)

Târumâr olsa o zülf-i şeb-gûn
Nice Leylâlar olurdu Mecnûn

Gâh o turra-ı anber-nesebi
Düşürdü kulağı üzre Nebî (432, 433)

(O gizli güzellikleri olan saçlar sanki Abd-i Menâf oğullarının misk sürülerinin göbeklerindeki halis misk idi. Kâkülünün güzelliği feleği kendinden geçirdi ve melekleri birbirine düşürdü.

O gece renkli saçlar eğer dağılacak olursa Leylâlar o uğurda Mecnûn'a dönerdi. Efendimiz, bazen de o anber soylu kâküllerini kulağının üzerine düşürdü.) (s. 117)

şiiirinde sevgilinin boyu için yapılan benzetmeleri gerek 166. tuyuğunda gerek boyla birlikte farklı uzuvların da anlatıldığı tuyuğlarında yapmıştır.²⁴

Serverâ serv-i revândur kâmetün
 Âşıkâ rûh-ı revândur kâmetün
 Şâh-ı Tûbâdan nişândur kâmetün
 Ar'ar-ı bâğ-ı cinândur kâmetün (T-166)

1.15. Ayak (pây, kadem) ile ilgili olanlar:

Divan şiiirinde sevgilinin ayağı ve ayağının toprağı değerli sayılır. Aşıklar sevgilinin ayağının değdiği toprağı yüz sürmek isterler. Böylece gözlerine parlaklık ve kuvvet vereceğı düşünülür. Hz. Peygamber'in de ayağı ve ayağının değdiği yer kıymetli sayılır. Onun değdiği yeri öpebilmek için sanki herşey bir yarış halindedir. Nesîmî de bu duruma 167. tuyuğıyla dikkat çekmek istemiştir.²⁵

Cân u dil olsun gubârı pâyünün
 Akl u ser dahı nisârı pâyünün
 Cümle âlem hâk-sârı pâyünün
 Âşıkun mecmû' varı pâyünün (T-167)

2. İki Uzvu Esas Alan Tuyuğlar

İki uzvu esas alan ve diğere başlıklarda zikredilecek üç uzvu, dört uzvu ya da daha fazla uzvu esas alan tuyuğlarda, tek uzvu esas alan tuyuğlarda görülen benzetmeler ve övgüler bulunmaktadır. Bu nedenle bilgi tekrarından kaçınılıp sadece örnekler verilecektir. Eğer farklı bir yön varsa değinilecektir.

²⁴ Boyla ilgili Hâkânî'de geçen birkaç beyit şöyledir:

Sidreden kaddine ettikçe nigâh
 Rûh-ı Kudsi der idi "Tâle bekâh"
 İmtiyâzına o servin eşcâr
 Ser-fürû' eyler idi Tûbâ-vâr
 Sidre-sâ idi o bâlâ-yı bülend
 Ana ermezdi hayâl atsa kemend (629-631)

(Cebrâil, Sidre'den doğru onun boyuna baktıkça, "Boyu dünya durdukça dursun!" diye ona dua okurdu. O servi boyun seçkin yaratılışı hakkında bütün ağaçlar Tûbâ gibi (dallarını yere sarkıtarak) baş eğeler (saygı gösterirlerdi.) O düzgün boy tıpkı Sidre'ye benziyordu. Öyle ki hayal ona kemend atsa erişemezdi.) (s. 155)

²⁵ Hilye-i Hâkânî de ayak ile ilgili şu beyitler dikkati çekmektedir:

Ana olmuşlar idi hâk-i kadem
 Hayli gilmân-ı muanber perçem
 Nüh-felek öpmeğe hâk-i kademin
 Gökte dokuz dolanırdı haremim
 Na'l-ı şeb-rengin anın etmeğe bûs
 Yaktı göklerde Süreyyâ fânûs (538-540)

(Cennetin nice anber perçemli gilmanları onun ayağına toprak olmaya can atıyorlardı. Dokuz kat felek, onun ayağının toprağını öpmek için gökyüzünde onun haremimi dokuz dolanırdı. Süreyya takımyıldızı, onun gece renkli ayağını öpebilmek için göklerde bir avize yaktı.) (s. 137)

2.1. Yüz ve sûretle ilgili olanlar:

5, 91, 122, 236 numaralı tuyuğlarda yüzün yanında genel olarak sûret de ifade edilmektedir. Hz. Peygamber'in sûretinin Hak olduğuna vurgu yapılır.

İy yüzün ²⁶عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ
 geldi cemâlünden hitâb ²⁷قُلْ كَفَى
 Sûretün Hakdur götür Hakdan nikâb
 Hak budur ²⁸بِالصَّوَابِ (T-5)

İy cemâlün mazhar-ı zât-ı kadîm
 Sûretün Allâh u rahmân u rahîm
 Vechüne cümle melâ'ik ins ü cin
 Secde kıldı gayr-ı şeytân-ı racîm (T-236)

2.2. Yüz ve göz ile ilgili olanlar:

Nesîmî 204, 233, 259 numaralı tuyuğlarında yüz ve göz uzvunu bir arada ele almıştır. Yüz dolunaya benzetilmiş, Allah'ın zuhur ettiği yer olduğu vurgulanmıştır. Yüz, Hızır'a bezetilerek göz ise kelam olarak düşünülmüştür. Gözlerin sürmeli oluşu da dile getirilmiştir.

Vechüne cebbâr-ı âlemden selâm
 Olmasun iy bedr-sîmâ lâ-yenâm
 Çün cemâlün Hızır imiş aynun kelâm
 Mazhar-ı Allâh yüzün bedrü't-temâm (T-233)

İy hayâsı görklü vü yüzi sulu
 Kahramânî gözleründür sürmelü
 On sekiz min âlem üstinden tolu
 Dile gelmez vasfun u şânun ulu (T-259)

2.3. Yüz ve dudakla ilgili olanlar:

192, 301 numaralı tuyuğlarda Nesîmî, yüz ve dudak uzuvlarını bir arada ele almıştır. Yüz, güneşe, aya ve ravzaya dudak da Kevser'e ve tatlı, berrak su çeşmesine benzetilmiştir. Aşığa hayat verici yönüne vurgu yapılmıştır.

İy cemâlün âfitâb-ı lâ-yezâl
 Vey tudagun çeşme-i âb-ı zülâl
 Bâreke'llâh iy habîb-i hoş-hısâl
 Yoluna cânun fedâ kanun halâl (T-192)

İy kamer tal'atlu şems-i hâverî

²⁶ “İnkâr edenler, “Sen peygamber değilsin” diyorlar. De ki: “Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah bir de yanında kitap (Kur'an) bilgisi bulunan yeter” Rad suresi 13/43.

²⁷ “İnkâr edenler, “Sen peygamber değilsin” diyorlar. De ki: “Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah bir de yanında kitap (Kur'an) bilgisi bulunan yeter” Rad suresi 13/43.

²⁸ “Doğruyu en iyi bilen Allah'tır”

Ravza yüzündür tudagun Kevseri
Ger seni görse idi düşde perî
Oda salaydı otuz iki peri (T-301)

2.4. Yüz ve saç ile ilgili olanlar:

Nesîmî 7 adet (68, 73, 75, 92, 108, 202, 261) tuyuğunda yüz ve saçla ilgili ifadelere yer vermiştir. Bu tuyuğlarda yüz, yine ay ve güneşe benzetilerek yüzün parlaklığına vurgu yapılmıştır. Saç ise rengi bakımında geceye kokusu bakımından anbere, müşke benzetilmiştir. Yüzü örten bir güzellik unsuru olarak ele alınmıştır.

Cennetün verdi yüzün gül-zârıdur
Şem'-i vahdetdür yüzün gül-zârıdur
Ay ile gün yüzünün envârıdur
Leyletü'l-İsrâ saçun esrârıdur (T-75)

Âlemi yüzi gülistân eylemiş
Bülbülü ser-mest ü hayrân eylemiş
Anberin zülfün perîşân eylemiş
Mâhını ebrinde pinhân eylemiş (T-108)

Secde eyler yüzüne mihr ile mâh
Müşk-i Çîn saçundan oldu rû-siyâh
Arş-ı rahmândur yüzün Hakdur güvâh
Hubluğun Mısırında sensen pâdişâh (T-261)

2.5. Yüz ve boy ile ilgili olanlar:

290. tuyuğunda Nesîmî, ay yüzlü, uzun boylu bir sevgiliye gönlünü verdiğini dile getirmiştir. Tasavvufî bir anlayış sergileyen ve İlahî aşkı şiirlerinde işleyen Nesîmî için sevgili Hz. Peygamberdir.

Nâgehân bir aya virdüm gönlümi
Cân ile yağmâya virdüm gönlümi
Hüsn-i bî-hemtâya virdüm gönlümi
Müntehâ bâlâya virdüm gönlümi (T-290)

2.6. Dudak ve söz ile ilgili olanlar:

Rengi bakımından la'l taşına benzetilen dudak aynı zamanda inci gibi değerli ve tatlı sözleri saçan bir uzuv olarak 154 numaralı tuyuğda ifade edilmiştir. Muhakkak Hz. Peygamberin sözleri insanlar için inci taneleri gibi değerlidir.

Tûtî-i câna şekerdür sözlerün
Leblerün la'l ü güherdür sözlerün
Gel nisâr it kim düredür sözlerün
İy ki mercân u güher dür sözlerün (T-154)

2.7. Kaş ve sûret ile ilgili olanlar:

66 ve 112 numaralı tuyuğlarında Nesîmî Hz. Peygamber'in kaşını yaya, tâka ve kibleye benzetip suretine herkesin hayran kaldığı, suretinin Allah'ın zuhur ettiği yer olduğu dile getirilmiştir.

Kaşların yâyi meni kurbân ider
Sûretün nakşî meni hayrân ider
Ger bu kudret mu'cizi bürhân ider
Cümle eşyâ sende seyrân ider (T-66)

Kaşların kim gâyet a'lâ tâk imiş
Rûh anun mi'râcına müştâk imiş
Sûretün kim mazhar-ı hallâk imiş
Ka'be-i cân kıble-i uşşâk imiş (T-112)

2.8. Yanak ve saç ile ilgili olanlar:

Yanak güneşe benzetilmiş. Saçı da geceye benzeterek yüzünün parlaklığı karşısında yüzünün kara oluşuna değinilmiştir.

İy kamer zülfün şebinde rû-siyâh
Mihr-i ruh-sârün katında tîre-mâh
Geçmeyen ışıksında ömr oldı tebâh
Tâ'atundan özge tâ'atlar günâh (T-260)

2.9. Saç ve kaş ile ilgili olanlar:

Bu tuyuğunda Nesîmî, cadiya benzetilen sevgiliye ve karışıklığından dolayı fitne olarak düşünülen sevgilinin saçına aşığın başını feda etmesi gerekliliğine vurgu yapmıştır. Hatta yaya benzetilen kaşı için de canını kurban etmelidir düşüncesini ortaya koymuştur.

Virmemek dil dil-berün gîsûsına
Sığmaya âşıklarun nâmûsına
Ser fedâdur fitne-i câdûsına
Cân dahı kurbân kemân-ebûsına (T-263)

2.10. Sûret ve hilkat ile ilgili olanlar:

Nesîmî, Hz. Peygamber'i parlak bir dolunaya benzeterek sûretini de mushaf olarak düşünmüştür. İnsanların, Hz. Peygamber'in hilkatini (yaratılışını) beğendiği dile getirilmiştir.

Sûretün mushafdur iy bedr-i münîr
Hilkatün ser-tâ-kademdür dil-pezir
Ehl-i irfân ol ne eshâb-ı sa'îr
Bil ki Hakdur hem semî' u hem basîr (T- 35)

3. Üç Uzvu Esas Alan Tuyuğlar

3.1. Yüz, saç ve boy ile ilgili olanlar:

Yüz ve yüzdeki uzuvlar bazı mukatta'a harfleriyle verilmiştir. Yasinin manasını Hz. Peygamber'in saçından aldığı vurgulanmıştır. Hz. Peygamber'in boyu da Tuba ağacına benzetilmiştir.

İy cemâlün كاف ها يا عين صاد
Ma'nî-i تين saçundan müstefâd
Kadd-i mâ Tûbâ ayâ hûrî-nijâd
Secde-i vechünde mi'râcü'l-ibâd (T-31)

Ol yüzi zîbâya virdüm gönlümi
Zülfi tek sevdâya virdüm gönlümi

Ol kad-i bâlâya virdüm gönlümü
Gör neçe sevdâya virdüm gönlümü (T-292)

3.2. Yüz, saç ve hüsn ilgili olanlar:

Yüz, güneşe benzetilmiş, hatta ondan daha parlak oluşuna değinilmiştir. Hz. Peygamber'in güzelliği ve parlaklığı karşısında güneşin bile utanacağı, yüzünün kızaracağı ifade edilmiştir. Saçlar da yüzü örten bir unsur olarak ele alınmıştır.

İy saçun devrinde mestûr âfitâb
Vey yüzün âlemde meşhûr âfitâb
Utanur hüsnünden iy hûr âfitâb
Senden oldı mest ü mahmûr âfitâb (T-6)

3.3. Yüz, boy ve hüsn ile ilgili:

Nesîmî bu tuyuğunda Hurufiliğin etkisiyle bist ü heşt (28) ve sî vü dû (32) kelimelerini insan yüzünde göstermek temayülündedir. İnsanın yüzündeki yedi harf (iki kaş, dört kirpik, bir saç yani sevâd-ı azam)dir. Dört unsurla yani ateş, su, hava, toprak ile çarpılınca 28 eder. Bu sayıya Farsça'da bulunan p,ç, j, g harflerinin eklenmesiyle 32 sayısına ulaşılmaktadır. Nesîmî de Hurufilikten gelen bu tür remiz ve işaretleri şiirlerinde kullanmıştır.

İy boyun Tûbâ yüzün dârü'l-hulûd
Hüsnüne hurşid ü mâh eyler sücûd
Tâli'un burcında cem' oldı su'üd
Bist ü heşt ü sî vü dû yek nûr bûd (T-26)

3.4. Yüz, göz ve dudak ile ilgili olanlar:

Gözler, aşıkların gönlünü yağmalayan haramilere benzetilmiştir. Yani Hz. Peygamber'in gözleri herkesi kendine meftun etmiştir. Yüz yine etrafında tavaf edilen Ka'be olarak düşünülmüş parlaklığı bakımından da dolunaya benzetilmiştir. Dudak da tatlı oluşu bakımından helvaya kırmızılığı ve hayat verici özelliğinden dolayı gülsuyuna benzetilmiştir.

İy harâmî gözlerün yağmâcılar
Ka'be yüzündür melâ'ik hâcîlar
İşkuna ümmet olandur nâcîler
İy tudağundan hacil halvâcılar (T-70)

Gözleri pür-h'âba virdüm gönlümü
Lebleri cüllâba virdüm gönlümü
Ol yüzi meh-tâba virdüm gönlümü
Öz özüm gark-âba virdüm gönlümü (T-293)

3.5. Yüz, kaş ve saç ile ilgili olanlar:

Hz. Peygamber'in kaşları ayetten iktibas yapılarak (iki yay arası kadar) yaya benzetilmiştir. Yüz, yine iktibas yapılarak kuşluk vaktindeki aydınlık olarak nitelendirilmiş. Saçın parlak oluşuna vurgu yapmak için de dünya ve ukbanın onun yanında sönük kaldığı söylenmiştir.

²⁹ قَابَ قَوْسَيْنِ iki kaşun yâyıdur
³⁰ نونِ وَالضُّحَى nun şemsi yüzün ayıdur

²⁹ “Onunla arasındaki mesafe, iki yay arası kadar” Necm suresi 53/9.

Dünye vü ukbâ saçun bir tâbıdur
Dür bilür her kim ki ol deryâyıdur (T-72)

3.6. Yüz, dudak ve kaş ile ilgili olanlar:

Yüz Allah'ın tecelli ettiği yer olarak ifade edilmiştir. Dudak hayat vericiliği bakımından hayat çeşmesine benzetilmiştir. Kaşlar da iktibas yapılarak İsra gecesine benzetilmiştir.

İy cemâlün sûret-i rahmânumuz
Vey tudağun çeşme-i hayvânumuz
Kaşlarundur rûz-ı³¹ سُبْحَانَ الَّذِي
İy visâlün şerbeti îmânumuz (T-99)

3.7. Yüz, göz ve sûret ile ilgili olanlar:

Gözler fitneye, yüz güneş ve aya benzetilmiştir. Sûretinin ise Hak oluşuna vurgu yapılmıştır.

Fitnedür aynun yüzün şems ü kamer
Fitne-i devr-i kamer sensen meger
Sûretün Hakdur budur Hakdan haber
Söyleyen Hakdur velî adı beşer (T-91)

3.8. Yüz, göz ve boy ile ilgili olanlar:

Boy, aşıkları bir araya topladığı için kıyamet gününe benzetilmiştir. Kıyamet gününde sûra ikinci kez üflenince bütün insanlar ayağa kalkıp mahşer meydanında toplanacaktır. Yüz, tavaf edilmesi açısından Ka'be'ye gözler de çok güzel oluşuna vurgu yapmak için fitneye benzetilmiştir.

Şair gönlünü şehla gözlü, rana boylu, güneş yüzlü bir sevgiliye (Hz. Peygambere'e) verdiğini ifade etmiştir.

Kâmetün her dem kıyâmet gösterür
Gör bu kaddi kim ne alâmet gösterür
Ka'be yüzünden alâmet gösterür
Fitnelü aynun imâmet gösterür (T-76)

Şol boyı ra'nâya virdüm gönlümi
Şol gözi şehlâya virdüm gönlümi
Şol güneş sîmâya virdüm gönlümi
Şol yüzi gün aya virdüm gönlümi (T-291)

3.9. Yüz, yanak ve hüsn ile ilgili olanlar:

Hz. Peygamber'in yüzünün ve yanağının güzelliği karşısında feleğin ser-gerdân oluşu, meleklerin secde edişi anlatılmıştır. Güzellik hususunda dünyada birinci ve tek oluşu vurgulanmıştır.

İy ruhun ışıında ser-gerdân felek
Yüzüne karşı sücûd eyler melek
Hüsn içinde ferd-i yektâsan ne şek
Her kişünün nakdini çahar mihek (T-133)

³⁰ “Kuşluk vaktine and olsun” Şems suresi 91/1, Duha suresi 93/1.

³¹“Âyetlerimizi göstermek için, kulunu geceleyin Mescid-i Haram'dan, etrafını mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya yürüten Allah, Sübhan'dır (bütün noksanlıklardan münezzehtir). Muhakkak ki O, en iyi işiten, en iyi görendir.” İsrâ suresi 17/1.

3.10. Yüz, boy ve dudak ile ilgili olanlar:

Yüzünün güzelliğinin eşsiz oluşu vurgulanıp herkesin maksudunun Hz. Peygamber oluşu dile getirilmiştir. Boyu, Tuba ağacına, dudağı ise cennetteki Selsebil ırmağına benzetilmiştir. Onun güzelliği karşısında bütün alemin canını feda edeceği ifade edilmiştir.

İy cemâlün bî-bedel hüsnün cemîl
Cümlenün maksûdı sensen öyle bil
İy boyun Tûbâ tudağun selsebîl
Hüsnüne cânlar fedâ âlem sebîl (T-195)

3.11. Yüz, yanak ve saç ile ilgili olanlar:

Yüz bahçeye, saç ise şekli ve rengi bakımından sünbüle, kokusu bakımından miske, yanak ise kırmızılığı açısından güle benzetilmiştir. Anber kokularını toplayan saçtan misk kokusunun düştüğü anlatılmıştır.

İy yüzün bâğında sünbül lâle-çîn
Ârızun güldür saçundur müşk-i Çîn
İy sözün toğru hadîsün cümle-çîn
Düşdi anber-çîn saçundan müşk-i Çîn (T-239)

3.12. Yüz, kaş ve dudak ile ilgili olanlar:

Yüz, ümmü'l-kitab yani Fâtiha olarak düşünülmüş, kaşlar da yine vahyin ve hitabın edildiği mihraba benzetilmiştir. Dudak can vericiliği ve kırmızılığı bakımından şaraba benzetilmiştir.

İy yüzün Ümmü'l-kitâb ü Fâtiha
Kaşların vahy ü hitâb ü Fâtiha
Sahlamış mâhı nikâb ü Fâtiha
Cân-fezâ la'lün şerâb ü Fâtiha (T-262)

3.13. Yüz, saç ve hâl (ben) ile ilgili olanlar:

Yüz, güneşe benzetilerek diğer uzuvları barındıran bir unsur olarak ele alınmıştır. Yan bakışı cadiya, saç ve hâl (ben) ise aşıkları meftun eden fitneye benzetilmiştir.

İy güneş yüzlü cemâlün fitnedür
Nûn u mîm ü âyn ü dâlün fitnedür
İy büt-i gül-çehre âlün fitnedür
Gamze câdû zülf ü hâlün fitnedür (T-88)

3.14. Yanak, dudak ve diş ile ilgili olanlar:

Yanağın güzelliğine vurgu yapılarak dudak Kevser'e dişler de inciye benzetilmiştir.

Fitnenün başı gözi sevdâsıdır
Şûr u şer hüsn-i ruhun gavgasıdır
Kevserün hamrı lebün sahbâsıdır
İncü dişün lü'lü-yi lâlâsıdır (T-40)

3.15. Saç, dudak ve kaş ile ilgili olanlar:

Saçı, kokusu ve rengi bakımından anbere; dudağı, kırmızılığında dolayı la'l taşına; kaşları da yaya benzeten Nesîmî, bütün bu güzellikleri barındıran Hz. Peygamber'e gönlünü verdiğini ifade etmiştir.

Zülf-i anber-sâya virdüm gönlümü
 La'l-i rûh-efzâya virdüm gönlümü
 Kaşî tek sevdâya virdüm gönlümü
 Gör ne muhkem yâya virdüm gönlümü (T-289)

3.16. Saç, yanak ve boy ile ilgili olanlar:

Hız. Peygamber'in sûretinin Allah'ın zuhur ettiği yer olduğu dile getirilmiştir. Yanak, nura cennete, güneşe benzetilmiştir. Boy da uzun oluşuna vurgu yapmak için yine Tuba ağacına benzetilmiştir.

Sûretün levhında Hak kıldı zuhûr
 Zülf ü ruh-sârundadır haşr ü nüşûr
 İy yanağün âyet-i ³² اللهُ نُورُ
 İy boyun Tûbâ ruhun cennât u hûr (T-90)

3.17. Saç, kaş ve kirpik ile ilgili olanlar:

Nesîmî'nin 310 ve 311. tuyuğlarında insanın yüzündeki yedi harfe (iki kaş, dört kirpik, bir saç yani sevâd-ı azam) ait bir anlatım sergilemiştir.

İy kaşunla kirpigün zülfün yidi
 Ol yidi kim şeytân anı bilmedi
 Hak bu sırrı Ahmede keşf eyledi
 Şol sebebden Ahmede ümmî dedi (T-310)

Kirpigün kaşunla zülfündür yidi
 Yir yidi vü gök yidi sende yidi
 Ne sebebden haftanun adı yidi
 Munda hikmet var durur Mushaf yidi (T-311)

3.18. Suret, hatt (ayva tüyü) ve söz ile ilgili olanlar:

Sevgilinin güzellik unsurlarından biri de hattır (ayva tüyüdür.) Yüz mushafa benzetildiği durumlarda yüzdeki hatlarda onun üzerindeki ayetler olarak düşünülür. Ayva tüyleri, reyhani hat ile yazılmış ayetler olarak kabul edilir. Ayrıca yeşil rengine çalması sebebiyle Hızr ile ilişkilendirilir. Nesîmî, hatt üzerine yazdığı tuyuğlarında bu durumlara temas etmiştir. Hız. Peygamber'in yüz güzelliğini tamamlayıcı bir unsur olarak zikr edilmiştir.³³

İy hatun Hızr âb-ı hayvândur sözün

32“Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun temsili şudur: Duvarda bir hücre; içinde bir kandil, kandil de bir cam fânûs içinde. Fânûs sanki inci gibi parlayan bir yıldız. Mübarek bir ağaçtan, ne doğuya, ne de batıya ait olan zeytin ağacından tutuşturulur. Bu ağacın yağı, ateş dokunmasa bile neredeyse aydınlatacak (kadar berrak)tır. Nur üstüne nur. Allah, dilediği kimseyi nuruna iletir. Allah, insanlar için misaller verir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.” Nûr suresi 24/35.

33 Hâkânî, Hilyesi'nde ayva tüyü üzerine şöyle bir beyit yazmıştır:

Mushaf-ı hüsn idi ol vech-i cemîl
 Hatt-ı ruhsâresi nass-ı Tenzîl (207)

(O müstesna yüz, sanki güzelliğin kutsal kitabı idi de yanağındaki hatlar onun üzerindeki ayetler olmuştı.) (s. 67)

Söyle iy cân söyle kim cândur sözün
Sûretün Arş ile rahmândur sözün
İy sözi Hak cümle Kur'ândur sözün (T-137)

4. Dört ya da Daha Fazla Uzvu Esas Alan Tuyuğlar

4.1. Yüz, boy, saç ve hüsn ile ilgili olanlar:

Daha önceki tuyuğlarda görülen benzetmelerin bir kısmı bu tuyuğda da görülmektedir. Boy, yine Tuba ağacına benzetilmiştir. Yüz, cennete saç ise kokusu ve rengi bakımından misk ve hoş kokulu bitkilere benzetilmiştir. Güzelliğine güneş ve ayın secde ettiği ifade edilmiştir.

İy boyun Tübâ yüzün dârü'l-hulûd
Hüsnüne hurşîd ü mâh eyler sücûd
İy saçun tozı abîr ü müşk ü ûd
Çıhdı ışkun âteşinden çarha dûd (T-27)

4.2. Yüz, kaş, diş ve suret ile ilgili olanlar:

Bu tuyuğda, güzellik unsurları mukatta'a harfleriyle ilişki kurularak verilmiştir. Yüz ve diş, Tin suresinde geçen Tûr dağı ve incirle (tîn) ilişkilendirilmiştir.

Sûretün سَیِّئَةً ile يَمِينٍ imiş
İki kaşun sûre-i طَسَنٍ imiş
Tûr imiş yüzün dişün وَالَّتَيْنِ imiş
Hak didi ârif seni ol hüsn imiş (T-115)

4.3. Yüz, kaş, dudak ve hat (ayva tüyü) ile ilgili olanlar:

Aşağıdaki tuyuğda yüz, kaş, dudak ve ayva tüylerinin güzelliği karşısında parlak ayın, hayat suyunun, gül ve reyhanın, huri ve gılmanın kederli oluşu ve gücemişlikleri dile getirilmiştir.

İy yüzünden hûr u gılmân münfa'il
İy kaşundan mâh-ı tâbân münfa'il
İy lebünden âb-ı hayvân münfa'il
İy hatundan verd ü reyhân münfa'il (T-193)

4.4. Yüz, boy, saç ve dudak ile ilgili olanlar:

Bu tuyuğda ise boy, servi ve ar'ar ağacına; yüz, kırmızılığından dolayı güle; saç, kokusu ve rengi bakımından misk ve anbere; dudak ise tatlı oluşu bakımından bal ve şekerle benzetilmiştir. Benzetilen unsurların, benzeyen unsurlar karşısında benzetme yönü açısından zayıf kaldıkları için kederli ve üzgün oldukları bu durum karşısında gücendikleri vurgulanmıştır.

Kâmetünden serv ü ar'ar münfa'il
Gül yüzünden verd-i ahmer münfa'il
Kâkülünden müşk ü anber münfa'il
Lebleründen şehd ü şeker münfa'il (T-194)

4.5. Yüz, yanak, saç ve kaş ile ilgili olanlar:

Yüz, kıble; kaş ise imam olarak düşünülmüştür. Saç yine karışıklığı açısından mahşer meydanına benzetilmiştir. Yanak da müslümanların dışında kimsenin girmesine izin verilmeyen beytü'l-harâm olarak nitelendirilmiştir. Güzelliğin Hz. Peygamber sayesinde tamamlandığı dile getirilmiştir.

Kıbledür yüzün kara kaşun imâm
Zülf ü kaşundur tehiyyât ü selâm
İy saçun mahşer ruhun Beytü'l-harâm
Sûretün devrinde hüsn oldı temâm (T-231)

4.6. Yüz, göz, yanak ve parmak ile ilgili olanlar:

Göz, baygın oluşu açısından mestane olarak düşünülmüştür. Yanak, güle; yüz, fitneye benzetilmiştir. Hz. Peygamber'in ayı ikiye bölmesi olayına telmih yapılmıştır.

Düşmişem mestâne aynun âline
Cân fedâ gül-gûn yanağun âline
İy çeken parmağı ayun alına
İy cemâlün fitne ışkun âline (T-269)

4.7. Yüz, dudak, zülf ve hatt (ayva tüyü) ile ilgili olanlar:

Birçok tuyuğda gördüğümüz benzetme unsurları burada yenilenmiştir. Yüz, güneş ve aya; saç, Kadir ve Berat gecesine; dudak, ab-ı hayat; ayva tüyleri ise Hızır'a benzetilmiştir.

İy hatun Hızır ü lebün âb-ı hayât
Anberîn zülfün şeb-i Kadr ü Berât
Mîhr ü mâh ister cemâlünden zekât
Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât (T-12)

4.8. Yüz, saç, hâl (ben), ayak ile ilgili olanlar:

Yüz, Kur'an ayetlerine; saç ve hâl (ben) ise mürselât suresine benzetilmiştir. Hz. Peygamber'in ayağının tozu karşısında bütün kainatın değersiz olduğu vurgulanmıştır.

İy yüzün âyât-ı envâr-ı sıfât
Zülf ü hâlün sûre-i ³⁴ وَالْمُرْسَلَاتُ
Ayağın tozına degmez kâ'inât
Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât (T-16)

4.9. Zülf, kaş, gamze hüsn ile ilgili olanlar:

Güzelliğinin iki alemde de eşsiz oluşu dile getirilerek kaşı, yaya; gamzeyi, oka; saç da anbere benzetmiştir.

İy iki âlemde hüsnün bî-nazîr
Fitnelü kaşun kemândur gamze tîr
Anberîn zülfün tozındandır abîr
Mahşer oldı kopdı hüsnünden nefîr (T-64)

4.10. Alın, göz, kaş ve kirpik ile ilgili olanlar:

³⁴ “Ardarda (marufla irfanla) gönderilenlere and olsun” Mürselât suresi 77/1.

Nesîmî, bu tuyuğunda Hz. Peygamber'in güzellik unsurları karşısında ona hayran kaldığını hatta onun için kurban olacağını ifade etmiştir. Alnını, aya; kaşlarını, yâ harfine kirpiklerini ise oka benzetmiştir.

Alnunun ayına hayrân olmuşam
Gözlerün âline mihmân olmuşam
Kaşların yâsına kurbân olmuşam
Kirpüğün ohına nişân olmuşam (T-210)

4.11. Yüz, yanak, kirpik, saç, kaş ve hüsn ile ilgili olanlar:

Güneş ve ayın parlaklığını Hz. Peygamber'in yüzünden, ve yanağından aldıkları dile getirilmiştir. Kirpik, saç ve kaş üçü birden ümmü'l-kitâba benzetilmiştir.

İy yanağından münevver âfitâb
Düşdi hüsnün pertevinden aya tâb
Kirpigün zülfün kaşun Ümmü'l-Kitâb
Oldı yüzünden iyân yevmü'l-hisâb (T-7)

4.12. Yüz, hat (ayva tüyü), hâl (ben) ve suret ile ilgili olanlar:

Allah nurdur ayeti gelince aya benzetilen Hz. Peygamber'in yüzünden artık perdenin kalktığı ve Allah'ın nurunun onun yüzünde tecelli edişi anlatılmıştır.

Mâhumun yüzünden oldı perde dûr
Geldi Hakdan âyet-i ³⁵الله نُورُ
İy hat u hâlün tecellî yüzi nûr
Sûretün ma'nîsidür cennât u hûr (T-89)

4.13. Yüz, boy, kirpik, saç ve kaş ile ilgili olanlar:

Hız. Peygamber'e yüz binlerce selam getirilerek sûretini, mushafa; boyunu, Tuba ağacına; kirpik, kaş ve saçını, imama benzetmiştir.

İy cihân ışk ehline sensüz harâm
Her dem olsun yüzüne yüz min selâm
Sûretün Mushafdur iy Tûbâ-hırâm
Kirpüğün kaşunla zülfündür imâm (T-232)

5. Peygamberi doğrudan öven tuyuğlar:

Hız. Peygamber'in bir uzvunun anlatıldığı tuyuğların yanı sıra övgü içerikli bazı tuyuğlar da bulunmaktadır.

Cânumun cânânesisen iy habîb
Hûblarun ferzânesisen iy habîb
ün hânesisen iy habîb ³⁶كُنْتُ كَنْزُ
Vahdetün dür-dânesisen iy habîb (T-9)

³⁵“Allah, göklerin ve yerin **nurudur**. O'nun nurunun temsili şudur: Duvarda bir hücre; içinde bir kandil, kandil de bir cam fânûs içinde. Fânûs sanki inci gibi parlayan bir yıldız. Mübarek bir ağaçtan, ne doğuya, ne de batıya ait olan zeytin ağacından tutuşturulur. Bu ağacın yağı, ateş dokunmasa bile neredeyse aydınlatacak (kadar berrak)tır. Nur üstüne nur. Allah, dilediği kimseyi nuruna iletir. Allah, insanlar için misaller verir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.” Nûr suresi 24/35.

³⁶ “Ben **gizli bir hazine** idim, bilinmeyi diledim, bunun için (beni bilmeleri için) yaratıkları yarattım”

İy güneş sûretlü yâr-ı dil-pezîr
 Tal'atundan utanur bedr-i münîr
 Neyleyem kim men fakîrem sen emîr
 Hasretünden yüregüm her dem erir (T-36)

SONUÇ

Nesîmî'nin tuyuğlarına bakıldığında sevgilinin çeşitli güzellik unsurlarına ait ya doğrudan doğruya bir unsurun ele alındığı ya da birçok unsurun bir arada zikredildiği çok sayıda tuyuğ tespit edilmektedir. Buradaki sevgilinin beşeri bir sevgili mi yoksa Hz. Muhammed mi olduğu sorusu bizi tuyuğlara farklı bir gözle bakmaya itdi. Tuyuğlarda hilye metinlerinde gördüğümüz anlatımlara uygun bir anlatım sergilediğinin ortaya konulması, Nesîmî'nin tuyuğlarının hilye özelliği gösterdiği düşüncesini desteklemiştir. Herhangi bir türde müstakil tarzda eser yazılmadan önce beyit ya da bend halinde bu türe ait küçük metinlerin eserlerin içerisine serpiştirilmesi doğaldır. Bu düşünce de hilye türünde müstakil tarzda eser kaleme alınmadan önce Nesîmî ya da başka şairler tarafından şiirlerinde bu konuyu işlediği düşüncesini kuvvetlendirmiştir. Bu yönden Nesîmî'nin tuyuğları hilye özelliklerini ihtiva etmeleri bakımından büyük bir önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- Ahmed Cevdet Paşa, (2012). *Kıyas-I Enbiyâ ve Tevârih-ı Hulefâ*, C.1, İstanbul, Bedir Yayınevi.
- Akkuş, M. (2008). *Klasik Türk şiirinin anlam dünyası edebi türler ve tarzlar*, İkinci Baskı, Erzurum, Fenomen Yayınları.
- Ayan, H. (2002). *Nesîmî hayatı, edebî kişiliği, eserleri ve Türkçe divanının tenkitli metni*, C. 2, Ankara TDK Yayınları.
- Banarlı, N. S. (1987). *Resimli Türk edebiyatı tarihi*, Mili Eğitim Basımevi, C. 1, İstanbul.
- Canım, R. (2010). *Divan edebiyatında türler*, Ankara, Grafiker Yayınları.
- Cunbur, M. (1970). Şemâil-i Şerîfe ve Hilye-i Nebevîler, *Diyânet Dergisi Özel Sayı*, Ankara.
- Derman, M. U. (Kasım 1986). İslam sanatında hilye, *Altınoluk*, Sayı 9.
- Karabey, T. *Nesîmî hayatı, edebî şahsiyeti, eserleri ve bazı şiirlerinin açıklamaları*, Yayınlanmamış ders notları
- Pala, İ. (Ekim 2013). *Hakanî Mehmet Bey Hilye-i Saadet*, 6. Basım, İstanbul, Kapı Yayınları.
- Uzun, M. Hilye, DİA C. 18, s. 44.
- Yıldırım, A. (1998). *Peygamberimizin şemâili*, Üçüncü Baskı, İstanbul, Damla Yayınevi.